

СВІТ МІЖ ПОДИВОМ І РОЗДУМОМ

Звернення до «Повчання» Володимира Мономаха є відкриттям світоглядних основ української цивілізації. Істина для Мономаха була естетичним та етичним явищем. Сам світ для нього — це особлива символіка та емблематика. Велику роль у його творі відіграли образи — ідеї. Образи часто побутово заземлені, як, скажімо, образ зерна чи образ глини. Але вони несуть у собі таке ідейне навантаження і таку духовну силу, що сприймаються як світоглядні символи, що побутували за доби Київської Русі.

Міркування Мономаха про символи буття — це, насамперед, прояв гострої потреби в усвідомленні процесів нового типу існування: «уже не закальуємо бесом друг друга», «лише правда потрібная роду», «видя поля и леса земли нашей, удивляюсь щедрости земли и чуду рождения всего окружающего».²⁴

Світ Мономаха, таким чином, не предмет, до якого треба пристосуватись, а предмет здивування його ладністю, зв'язком. Людина у світі, як це випливає із змісту «Повчання» Володимира, — працівник, який існує в тісному зв'язку з природою.

Ці ж питання та проблеми, але через певний час, вивчав Іоаникій Галятовський — один з яскравих представників Чернігівського літературно-філософського кола у XVII столітті. Важливе місце займає у творчості Галятовського людина й оточуючий її світ. Світ для Галятовського — це ніби сама людина. Вона одночасно й ключ його розуміння, оскільки лише людина вбирає у себе всю масштабність процесів світу. Так людина і світ, з погляду Галятовського, поєднуються у єдиний ланцюг буття, основу якого утворюють чотири елементи: земля, вода, повітря і вогонь.

Концепція світобачення у І. Галятовського тісно пов'язана з язичницьким розумінням світу — вони дуальні. Цей момент присутній і у Володимира Мономаха, але, на відміну від Галятовського, Мономах сприймає світ не як предмет роздуму, а як предмет подиву. Тобто для Мономаха більш характерні риси чуттєвого розгляду всіх явищ і їх причин, як в природі, так і в людських відносинах. У Галятовського світ теж цілісний, як і у Мономаха, але вже раціонально розчленований. Все у ньому має свій рівень буття, хоч у потенції ці ідеї є і у Мономаха. Світосприйняття Галятовського, отже, засвідчує перехід, котрий ще нездоланий між міфологічним світом і науково-раціональним.

Галятовський сприймає світ, як предмет роздуму. Він розділяє світ на два — створений і нестворений, вважаючи, що речі зовнішнього світу вводяться в людське життя та набувають певних функцій за допомогою образних фігур — слів людської мови. Завдяки поетичним фігурам слова, предмети і явища розкриваються по-новому, являють нам невідомі грані свого буття, стають не просто речами, а елементами культури. Водночас Галятовський використовує міфи, як приклади для доведення вірності своєї думки. У цій манері є схожість з манерою тлумачення світу Володимиром Мономахом.

По розкиданих в «Ключі розуміння» Іоаникія Галятовського та «Повчанні» Володимира Мономаха замітках про небесні світила, грім, землетруси, звірів, рослин, каміння, якості людської природи можливо аналізувати реальні знання в різні часи на Україні. Оригінальність Га-

лятовського полягає в тому, що він прагне проаналізувати не тільки самі явища, а й причини всіх речей світу.

У другому «Казанні на Благовіщення пресвятої Богородиці» знаходимо зауваження про одинадцять «небес»: 1) небо, на якому знаходиться місяць, дає людині ріст; 2) небо, на якому знаходиться Меркурій, дає людині красномовство; 3) небо Венери робить людей милосердними; 4) небо Сонця — дає розум і почуття; 5) небо Марса — хоробрість; 6) небо Юпітера — силу; 7) небо Сатурна — рухливість; на 8) небі, твердому, знаходяться зорі; 9) прозоре кришталеве небо; 10) «перше рушаючеєся, повертається і інші небеса рухає», і 11) небо елемпирійське, де знаходиться трон Божий. Галятівський ототожнює сутність матеріальних речей із задумом, планом, що його кладе в основу буття. Туманні образи («зорі не хочуть розуміння»), неясні співставлення («зв'язки всякої, як істина»), не завжди дають можливість зрозуміти грані синкретики його життєвої істини.²⁵

Рослина у Галятівського — це не тільки флора. Вона втілює ритм народження, життя і смерті, животворну силу природи, яка, згасаючи у квітці, знову пробуджується у зерні — і так вічно пульсує. Рослина — це родючість, хліб, багатство, радість, таємниця буття.²⁶ Галятівський не був оригінальним у подібному сприйнятті природи. Дуже схоже сприйняття її і у Володимира Мономаха: «Сонце, місяц и дождь рождают жизнь в стебле каждом».²⁷

Загалом, аналізуючи «Повчання» Мономаха і твори Галятівського, маємо можливість простежити, як культурна ідентичність України зберігається впродовж віків.

Джерела та література:

1. Абрамович Дмитро. Києво-Печерський патерик. — К., 1991. — С. 130.
2. Поучение Владимира Мономаха // Библиотека всемирной литературы. — Серия 1, — М., 1969. — Т. 15. — С. 150.
3. Там же. — С. 149.
4. Там же. — С. 148.
5. Там же. — С. 154.
6. Там же. — С. 153.
7. Там же.
8. Там же. — С. 148.
9. Там же. — С. 153.
10. Там же.
11. Див.: *Cursus totius philosophiae*. — Чернігів, 1740—1747 pp. — Арк. 69—70.
12. Див.: Там же. — Арк. 75.
13. Соловьев С. История России с древнейших времен / Соч.: В 18 т. — М., 1988. — Т. 2. — Кн. 1. — С. 371.
14. Там же. — С. 380.
15. Там же. — С. 52.
16. Див.: Слово о полку Игоревім. — К., 1986. — С. 19.
17. Ключевский В. С. Соч.: В 9 т. — М., 1988. — Т. 2. — С. 182.
18. Там же. — С. 184.
19. Поучение Владимира Мономаха. // Там же. — С. 153.
20. Горский В. С., Крымский С. Б. София Киевская как памятник древнерусской духовной культуры // Отечественная философская мысль XI—XVII вв. и греческая культура. — К., 1991. — С. 10.
21. Баранович Лазарь. Триодион. — Чернигов, 1685. — Арк. 290.
22. Нічик В. М. Філософські попередники Г. С. Сковороди. // Філософська думка. — 1988. — № 2. — С. 70.
23. Поучение Владимира Мономаха // Там же. — С. 167—168.
24. Поучение своим детям Владимира Мономаха // Древняя Русь — М., 1990. — С. 164—166.
25. Галятівський Іоанікій. Ключ розуміння. — К., 1985. — С. 29.
26. Див.: К истории южно-русской литературы XVII века. — К., 1889. — С. 18.
27. Поучение своим детям Владимира Мономаха // Там же. — С. 172.